

Hans Hendrik og familie på fotografier og graveringer

Af Peter R. Dawes

Oversættelse ved Esben Glendal

Hans Hendrik (Suerssaq) fra Fiskeneset, den kendte eskimo som deltog i alle de væsentligste ekspeditioner, der i et kvart århundrede fra 1850 udforskede Smith Sund ruten til Nordpolen, er blevet centrum for fornyet opmærksomhed. Opdagelsen og navngivningen efter Hans Hendrik af to små øer i Nares Strædet – den smalle vandvej mellem det nordlige Grønland og arktisk Canada – er emnet for en artikel 'Hans Ø og Hans Ø' trykt i nærværende tidsskrift i begyndelsen af sidste år. I efteråret 1985 blev Mads Lidegaards inspirerende og rigt illustrerede bog 'Hans – en eskimo' publiceret. Bogen beskriver Suerssaqs liv og bedrifter, fra hans fødsel i Lichtenfels i 1834 til hans død i Godhavn den 11. august 1889.

Lidegaards bog er baseret på forskellige kilder. Først og fremmest er der Hans' memoirer, oversat fra grønlandsk af dr. H. J. Rink og publiceret på dansk og engelsk i 1878, dernæst de klassiske beretninger om de fem ekspeditioner, som Hans deltog i,¹ foruden andre biografiske skildringer, herunder Rinks artikel og G. Ryders nekrolog, som blev

trykt i henholdsvis 1877 og 1890, samt Edwin Richs bog 'Hans the Eskimo' publiceret i U.S.A. i 1934.

Hans Hendriks rejser med de amerikanske og europæiske ekspeditioner foregik i fotograferingens barndom; følgelig foretrak de amerikanske ekspeditioner til Smith Sund under Elisha K. Kane, 1853–55, Isaac I. Hayes, 1860–61 og Charles Francis Hall, 1871–73 hovedsagelig at lade kunstnere udføre dokumentations- og illustrationsmateriale i form af skitser og tegninger. Elisha Kane var selv en flittig kunstner og hans ekspeditionsberetninger er rigt illustreret med op imod tre hundrede graveringer, som er fremstillet på grundlag af hans skitser (Kane, 1856). En af disse er det nu velkendte portræt af Hans Hendrik som ung mand; det findes i mindst to udgaver, f. eks. i Kane (1856, bind 1, s. 24)² og i Hayes (1868, s. 69) – se figur 1.

Hayes og Hall ekspeditionerne havde rent faktisk fotografisk udstyr ombord. Hayes brugte fotografiapparatet med et vist held, og adskillige af hans fotografier dannede grundlag for publicerede

Fig. 1. Hans Hendrik ved begyndelsen og afslutningen af sine ekspeditionsdeltagelser. Til venstre, portræt af Hans i 1853 på Kane ekspeditionen – gravering efter skitse af E. K. Kane; fra Hayes (1868). Til højre, Hans i 1883 på Nordenskiöld ekspeditionen, gravering efter et fotografi af ekspeditionens fotograf, C. J. O. Kjellström; fra Nordenskiöld (1885).

graveringer; derimod synes det at være mislykkedes for Emil Bessels, leder af Hall ekspeditionens videnskabelige gruppe, at få gavn af fototeknikken. Både den britiske ekspedition under George S. Nares, 1875–76 og den svenske ekspedition under Adolf E. Nordenskiöld, 1883 – de sidste ekspeditioner som Hans deltog i – havde særligt uddannede fotografer med som ekspeditionsmedlemmer.

Der findes således både grafisk og fotografisk materiale, som fortæller om denne periodes arktiske udforskning, skønt meget af det kun er dokumenteret i meget ringe omfang. Denne artikel beskriver nogle graveringer og fotogra-

fier, der viser Hans og familie, og forsøger at klarlægge billedernes alder og oprindelse. De har alle været offentliggjort før, men i nyere danske publikationer er der en vis uklarhed vedrørende kildeangivelse og to af dem er desværre blevet forkert dateret.

Hans Hendrik, familien og ekspeditioner

Forskellige biografiske detaljer vedrørende Hans og familien er nødvendige før en diskussion om graveringerne og fotografierne. I henhold til førnævnte litteratur bosatte Hans sig efter sin tilbagekomst med Kane ekspeditionen i 1855 i Thule distriktet, hvor han giftede sig med sin anden kone, Meqo (Mer-

qut, døbt Birgithe Judithe). De fik syv børn:

- ♀ Augustina, født 1859–60 i Thule distriktet (se nedenfor)
- ♂ Tobias, født 1866 i Upernavik distriktet
- ♀ Ester Sofie, født 1869 i Upernavik distriktet (se nedenfor)
- ♂ Charles Polaris, født 1872 i Hall Land
- ♀ Vide, født 1874 i Upernavik distriktet
- ♀ Johanne, født 1878 i Godhavn
- ♂ Benjamin Charles Polaris, født 1879 i Godhavn distriktet.

Augustina blev født i vinteren 1859–60; det nøjagtige år kendes åbenbart ikke. Hayes (1867, s. 117) skriver i sin dagbog ud for den 20. oktober 1860 at »Barnet er et livligt stykke uvasket menneskehed. Den³ er omkring 10 måneder gammel og er velsignet med navnet Pingasuk, 'Den Kønne'.«

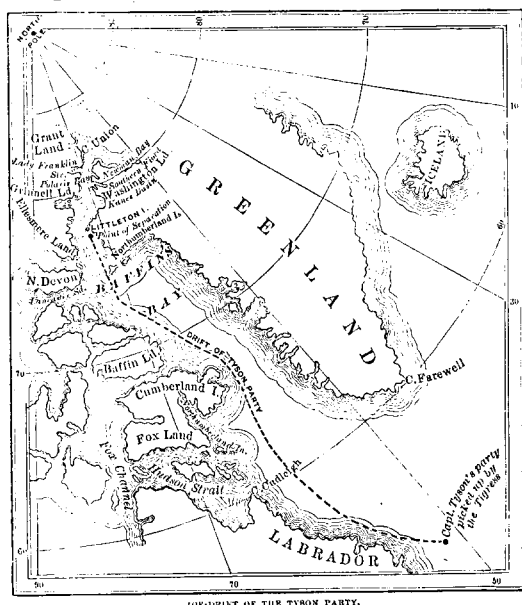

Fig. 2. Kort over drivruten for kaptajn Tysons (Polaris ekspeditionen 1871–73) gruppe på islagen. Fra Blake (1874).

Der er i litteraturen stor forskel på de navne der tillægges børnene – især hvad angår de to ældste døtre. Det ældste barn, Augustina (Pingasuk – Pinersok), kaldes f. eks. Josephine i Bessels (1879) og Pine i Lidegaard (1985). Ester Sofie kaldes Succi i Blake (1874), Susanne (og Suschen) i Bessels (1879), Sophia(e) Elizabeth i Hendrik (1878), Marie Elisabeth i Rink (1878)⁴ mens navnet Julie⁵ kan findes i Lidegaard (1985).

De enkelte familiemedlemmers deltagelse i de fem ekspeditioner ser således ud:

E. K. Kane 1853–55:

Hans alene.

I. I. Hayes 1860–61:

Hans, Meqo og Augustina.

C. F. Hall 1871–73:

Hans, Meqo, Augustina, Tobias, Succi og Charles Polaris.

G. S. Nares 1875–76:

Hans alene.

A. E. Nordenskiöld 1883:

Hans alene.

Det bør bemærkes, at Charles Polaris blev født under Hall ekspeditionen og blev opkaldt efter den da afdøde leder, Charles Francis Hall og ekspeditionens skib 'Polaris'. Barnet kan bryste sig af at være dokumenteret som verdens nordligst fødte, nemlig ved ca. 82°N, Polaris Bugt, den 12. august 1872 (figur 2).

To næsten ens graveringer

Figur 3 viser en velkendt graving af Hans med kone og børn, som bl. a. er blevet brugt som illustration af Dawes (1985) og Lidegaard (1985). Den er reproduceret fra Rinks artikel, som blev

Fig. 3. Træsnit af Hans Peter Hansen som viser Hans, Meqo og børnene Augustina (siddende), Tobias (stående) og Charles Polaris; efter Blake (1874, se figur 4). Reproduceret fra Rink (1877).

publiceret af Det Danske Geografiske Selskab (Rink, 1877). Personerne er Hans, Meqo, Augustina, Tobias og Charles Polaris, og ifølge Lidegaard (1985, s. 158) er det »efter hjemkomsten fra Polaris ekspeditionen 1873 eller 1874«. Lidegaard baserer tilsyneladende sin antagelse på den omstændighed, at graveringen siges at forestille Charles Polaris, der som ovenfor nævnt blev født under ekspeditionen. Denne udledelse kan synes logisk men er ikke korrekt. Hovedmotivet i graveringen er sandsynligvis adskillige år ældre, d.v.s. fra tiden før Polaris ekspeditionen og Charles Polaris' fødsel!

Graveringen foretaget af H. P. Hansen (figur 3) er i virkeligheden baseret på en graving fra en bog publiceret i 1874 og skrevet på grundlag af dag-

HANS, WIFE, AUGUSTINA, AND TOBIAS.

Fig. 4. Graving af Hans, Meqo, Augustina og Tobias. Sandsynligvis efter et fotografi. Hovedmotivet er med sikkerhed fra før Polaris ekspeditionens begyndelse i sommeren 1871; muligvis fra 1869, før familiens tredje barn, Succi, blev født. Sammenlign med figur 3. Reproduceret fra Blake (1874).

bøger af kaptajn George E. Tyson, som deltog i Polaris ekspeditionen (Blake, 1874). Både London og New York udgaverne af Blakes bog indeholder denne illustration, her reproduceret som figur 4.

Der er klare forskelle mellem de to familieopstillinger, både hvad angår det egentlige motivindhold og portrætdetaljerne. Den senere version af H. P. Hansen kendetegnes især ved tilsynekomsten af et barn (Charles Polaris) i Meqos rygpose; endvidere er hans graving langt rigere på detaljer. Specielt ser Meqo gladere ud, Tobias' tænder er blevet synlige og han har mere hår på hovedet, og samtlige personer har fået en generel ansigtsløftning!

Hans Peter Hansen (1829–1899) må »regnes for en af vore dygtigste Xylo-

grafer i nyere Tid«. Således står at læse i Dansk Biografisk Haandleksikon (Dahl og Engelstoft, 1920). Hans speciale var træskæreri, som han lærte i København, Dresden og Leipzig. H. P. Hansens »Evner for Træsninger var meget betydelige, i hans store Produktion vil man kunne paapege talrige fortrinlige Billeder, rene og klare i Stregen og med udpræget kunstnerisk Forstaaelse af Tegningens Karakter. Sit bedste ydede han som Portrætxylograf«. Rigtigheden af denne vurdering bekræftes af kvaliteten af træsnittet af Hans og familie.

Det var antagelig Det Danske Geografiske Selskab eller Rink selv, der anmodede H. P. Hansen om at fremstille en up-to-date illustration af Hans med familie ved at revidere graveringen fra Blakes bog. Der forekommer mange andre træsnit af H. P. Hansen i de tidligere udgaver af selskabets tidsskrift. Rinks artikel er baseret på et foredrag holdt i 'Arbejderforeningen af 1860', formentlig i 1876 eller 1877 – altså efter Nares ekspeditionens tilbagekomst. Tilføjjelsen af Charles Polaris i træsnittet er en charmerende ekstra detalje, og Rink anfører på behørig vis kilden som: »Efter Vale Blake: Arctic experiences, London 1874«.

Allerede i sit første leveår var Charles Polaris en arktisk berømthed. Han blev født blot nogle få kilometer syd for verdens nordligst opdagede landpunkt, og han overlevede en strabadserende 3000 km lang rejse (seks og en halv måned) på en isflage gennem Baffins Bugt og Davisstrædet (figur 2). Redningen i 1873 af den lille gruppe på isflagen, som på mirakuløs vis bl. a. talte

et levende spædbarn, var en sensation, der gav anledning til store overskrifter i de nordamerikanske aviser. Det var det første livstegn fra Hall ekspeditionen siden dens afrejse fra Vestgrønland i sommeren 1871. Intet under at det fabelagtige barn, Charles Polaris, blev inkluderet i Hansens graving; det er værd at lægge mærke til, at Succ, som deltog i Polaris ekspeditionen, ikke er med. Hertil kommer, at da H. P. Hansen lavede sit træsnit – sandsynligvis i 1876–77 – havde Hans og Meqo ikke tre men fem børn.

Det er mest sandsynligt, at graveringen fra Blakes bog er fremstillet på grundlag af et fotografi. At graveringen forestiller Hans med familie før Polaris ekspeditionen bekræftes af børnene Augustinas og Tobias' fysiske karakteristika, når disse sammenlignes med andre kilder. Under sejladsen på isflagen i begyndelsen af februar 1873 giver kaptajn Tyson, som var leder af gruppen, f. eks. en levende men dystre beskrivelse af familien, da den stod ansigt til ansigt med sulten:

»Med mindre der sker en eller anden forandring, må vi rejse et andet sted hen eller sulte. Vi må finde vand, for vildt vil snart være vor eneste tilflugt; og jeg ville være glad, hvis jeg kunne være sikker på at fange sæler nok til at holde liv i atten sjæle – nitten; for den lille, Charles Polaris, kan ingen næring få, hvis hans mor ikke får noget at spise.

Da jeg forleden dag gik ind i Hans' hytte for at se til den syge dreng, gjorde den ynkelige gruppe af børn mig tung om hjertet. Moderen prøvede at hente nogle få stumper 'brugt' spæk op af

Fig. 5. Gruppen fra isflagen fotograferet i St. John's, Canada, medio maj, 1873. Kun Charles Polaris er ikke med blandt de 19 personer, som overlevede turen gennem isen i Baffins Bugt. Reproduceret fra Loomis (1971); originalen findes i arkiverne hos The Division of Naval History, Smithsonian Institution, Washington, U.S.A. Personerne nævnt i teksten er identificeret på figur 6.

deres lampe for at give dem til de grædende børn. Augustina er næsten lige så stor som sin mor, og er tolv eller tretten år gammel. Hun er af naturen en kraftig pige af svær bygning, men hun ser udtæret ud nu. Hun har Tobias delvist på skødet; han læner hovedet mod hende, medens hun sidder på gulvet med et skind svøbt om sig. Hun synes at tygge på en lille stump af et eller andet, skønt jeg ikke bemærkede, at hun sank noget. Den lille pige, Succi,⁵ omkring fire år gammel, græd – en slags kronisk sult-klynken – og jeg kunne lige

netop se barnets hoved i moderens hætte eller kåbe. Spædbørnene har slet ingen tøj og bæres omkring i denne hætte, der hænger nedad moderens ryg, ligesom baby-kænguruer der ligger i deres mors pung, blot på den modsatte side af kroppen. Alt hvad jeg kunne gøre var at opmuntre dem lidt. Jeg har intet, jeg kan give dem for at lette deres situation. Jeg var glad for at se, at de i det mindste havde lidt olie tilbage.» (Blake, 1874, s. 263).

Vigtig for denne diskussion er kommentaren, at Augustina i februar 1873

Fig. 6. Gravering af fotografiet gengivet som figur 5; reproduceret fra Blake (1874). A: Kaptajn George Tyson, B: Tookoolito (Hannah), C: Ebierbing (Joe), D: Puneey, E: Meqo, F: Succi, G: Augustina, H: Tobias, I: Hans Hendrik. Sammenlign Meqo og Augustina med figur 3 og 4.

var »næsten lige så stor som sin mor«. At Tysons iagttagelsesevne er skarp, fastslås af et fotografi taget ca. tre måneder senere, d. v. s. i maj (figur 5). Selv når der tages højde for visse unøjagtigheder i de graverede personers størrelsesforhold, må afbildningen af Augustina som vist i figur 4 være blevet foretaget nogle år før episoden på isflagen. Uden andet dokumentarisk materiale er det umuligt at være præcis, men et kvalificeret gæt tidsbestemmer familieportrættet til perioden 1868–70. Den kendsgerning, at Succi, det tredje barn, ikke er med, kunne tyde på et tidspunkt før hendes fødsel i 1869; under alle omstændigheder kan graveringens hovedmotiv ikke datere sig til »efter hjemkomsten fra Polarisekspeditionen«.

Gruppen på isflagen

Fotografiet af gruppen fra isflagen (figur

5) og graveringen af det (figur 6) viser kaptajn George Tyson og den øvrige gruppe i St. John's, Canada, efter den historiske rejse i vinteren 1872–73 og den påfølgende undsætning fra skibet 'Tigress'. Skibet samlede gruppen op den 30. april ud for Labradorkysten (figur 2), og det ankom til St. John's den 12. maj 1873. Tyson skriver i sin dagbog, at dagen efter anmodede forlagsvirksomheden Harper and Brothers om et fotografi af gruppen fra isflagen; det skulle bruges i Harpers 'Illustrated Weekly'. Fotografiet, der her er vist som figur 5, stammer formentlig fra dengang (Loomis, 1971). De canadiske eskimoer, Ebierbing (Joe – kaldt John i Hans Hendriks memoirer), Tookoolito (Hannah) og deres adopterede datter Puneey (også kaldet Punna og Panik), sidder i båden fra isflagen til venstre for Hans og familien. Det eneste medlem af grup-

pen, som ikke er til stede, er Charles Polaris, som på dette tidspunkt kun var 9 måneder gammel.

I det hele taget ved man kun lidt om Charles Polaris efter Polaris ekspeditionen. Han blev døbt under familiens ophold i Nordamerika. Hans skriver i sine memoirer: »Vores yngste søn, som havde boet vinteren igennem i så streng en kulde, kunne imidlertid ikke ret genvinde sine kræfter. Vi ville også gerne have ham døbt og spurgte efter en, der kunne døbe ham. Så kom en præst til os – tænk, en dansker!,⁶ og udførte handlingen i vores værelse med kun få mennesker nærværende» (Lidegaard, 1985, s. 157).

Hans, Meqo og deres fire børn sejlede fra Nordamerika i juli 1873 ombord på det selvsamme skib, 'Tigress', som havde reddet dem nogle måneder i forvejen; de ankom til Grønland i begyndelsen af August, først til Godhavn, derefter til Upernavik. Lidegaard (1985, s. 180) drager den konklusion, at da Hans sluttede sig til Nares ekspeditionen i 1875, var Charles Polaris allerede død »formentlig fordi han trods alt ikke har kunnet klare de seks måneder på isflagen som helt spæd«. Det er interessant, at Hans' og Meqos tredje søn, som blev kaldt Benjamin efter Hans' far, fik navnet Charles Polaris som mellemnavn.

De to hovedkilder til dokumentarisk materiale om Polaris ekspeditionen, The Smithsonian Institution og The National Archives, begge i Washington, har tilsyneladende ikke andre fotografier af Hans og hans familie under deres ophold i Nordamerika. Men det synes

sikkert, at der blev taget forskellige andre fotografier. For eksempel blev litografier af Hans og sønnen Tobias, publiceret i *Atuagagdliutit* (årgang 1878-79), lavet på basis af portrætfotografier taget i Nordamerika i 1873.

St. John's var på den anden ende, da gruppen fra isflagen ankom, og de to eskimofamilier blev berømte i Nordamerika fra den ene dag til den anden. De var årsag til stor nysgerrighed og blev opsøgt af såvel journalister som almindelige mennesker. Tyson skriver: »Eskimobørnene tiltrækker sig megen opmærksomhed, især spædbarnet Charlie Polaris. Forskellige besøgende ombord på Tigress samlede konstant penge ind til fordel for disse små« (Blake, 1874, s. 336). Eskimoernes helbred var dårligt efter vinterens prøvelser, og til sidst måtte Tyson beskytte dem ved at formene besøgende adgang. Er det fiktive ansigt på H. P. Hansens træsnit det eneste overlevende 'portræt' af Charles Polaris?

Nares' fotografi

Fotografiet vist som figur 7 blev publiceret som planche 34 i Keld Hansens 'Grønlandsbilleder 1860-1920' og er reproduceret fra et udateret billede, som opbevares i Det Kongelige Bibliotek, København. Det samme billede er også brugt på omslaget af Lidegaards (1985) bog, dog uden kildehenvisning. Hansen citerede, at fotografiet blev taget i 1869; i virkeligheden er det seks år yngre og er et af en serie billeder, der blev taget under Nares ekspeditionen, og som nu har til huse i The National Maritime Museum, London. Fotografiet i London

Fig. 7. Hans, Meqo og Tobias ombord på H.M.S. 'Discovery' før afsejling fra Proven, 20.–21. juli 1875. Reproduceret fra et aftryk i Det Kongelige Bibliotek, Fot. 47.868, A 687; originalmaterialet findes i en samling af fotografier fra Nares ekspeditionen i The National Maritime Museum, London.

samlingen bærer teksten: »Hans and family, Esquimaux dog driver of Discovery, July 75«.

Hans blev taget op af Nares ekspeditionen ved Proven i Vestgrønland. Nares skriver: »Mit væsentligste formål med at besøge Proven var at forsøge at engagere Hans Heindrich, grønlænderen som tidligere havde ledsaget tre amerikanske ekspeditioner til Smith Sund« (Nares, 1878, bind 1, s. 29). Da skibene 'Discovery' og 'Alert' ankom til Proven, lidt før midnat mellem den 19. og 20. juli, var Hans ikke på bopladsen men ankom senere. På s. 30 noterer Nares:

»Da Hans havde sagt farvel til sin kone og sine børn, forlod vi Proven om aftenen den 21.«

Fotografiet må være blevet taget den 20. eller 21. juli, 1875, antagelig af den ene af ekspeditionens to fotografer – Thomas Mitchell fra 'Discovery' eller George White fra 'Alert'. Eftersom Hans var påmønstret 'Discovery', kan det udmærket tænkes, at det var Mitchell, som tog billedet ombord på dette skib, muligvis lige før afsejlingen den 21. Barnet på billedet må være Tobias, som på dette tidspunkt var 8 eller 9 år gammel.

Fotografiet er et ud af en serie på 107 billeder, der relaterer til Nares ekspeditionens aktiviteter, og som blev markedsført af London Stereoscope and Photographic Company. Nogle af billederne forekommer som illustrationer til Nares' beretning om ekspeditionen (Nares, 1878). Det eneste andet fotografi i samlingen, som viser Hans, er et billede med underteksten: »Discovery Bay, Hans sledge, Autumn 75«. Den stående person ved siden af slæden er sandsynligvis Hans; identifikation er umulig, da personen kun ses i silhouet.

Litteratur:

- Bessels, E. 1879: Die amerikanische Nordpol-Expedition. Leipzig: Von Wilhelm Engelmann, 647 pp.
- Blake, E. V. 1874: Arctic experiences: containing Capt. George E. Tyson's wonderful drift on the ice-floe, a history of the Polaris Expedition, the cruise of the Tigress, and the rescue of the Polaris survivors. New York: Harper & Brothers, 486 pp. (London: Sampson Low, Marston, Low and Searle).
- Dahl, S. & Engelstoft, P. 1920: Dansk Biografisk Haandleksikon, 1. bind, 672-673. København: Gyldendalske Boghandel.
- Davis, C. H. 1876: Narrative of the North Polar Expedition, U. S. Ship Polaris, Captain Charles Francis Hall commanding. Washington: Government Printing Office, 696 pp.
- Dawes, P. R. 1985: Hans Ø og Hans Ø. Tidsskriftet Grønland 2, 47-59.
- Hansen, K. 1976: Grønlandsbilleder 1860-1920. København: Chr. Ejlers' Forlag.
- Hayes, I. I. 1867: The Open Polar Sea. A narrative of a voyage of discovery towards the North Pole in the schooner »United States«. New York: Hurd and Houghton, 454 pp.
- Hayes, J. J. (I. I.) 1868: La mer libre du pôle Voyage de découvertes dans les mers Arctiques exécuté en 1860-1861. Paris: L. Hachette, 517 pp.
- Hendrik, H. 1878: Memoirs of Hans Hendrik, The Arctic Traveller, serving under Kane, Hayes, Hall and Nares 1853-76. Translated by H. Rink, edited by D. G. Stephens. London: Trübner & Co., 100 pp.
- Kane, E. K. 1856: Arctic Explorations: The Second Grinnell Expedition in search of Sir John Franklin, 1853, '54, '55. Philadelphia: Childs & Peterson, vol. 1, 464 pp.; vol. 2, 467 pp.
- Laursen, D. 1956: Grønlandere i forskningens tjeneste II. Hans Hendrik fra Fiskerhuset. Tidsskriftet Grønland 4, 144-149.
- Lidegaard, M. 1985: Hans - en eskimo. En grønlandsk livsskæbne. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 219 pp.
- Loomis, C. C. 1971: Weird and Tragic Shores. The story of Charles Francis Hall, Explorer. New York: Alfred A. Knopf, 361 pp.
- Nares, G. S. 1878: Narrative of a voyage to the Polar Sea during 1875-6 in H. M. Ships »Alert« and »Discovery«. London: Sampson Low, Marston, Searle & Rivington, vol. 1, 395 pp.; vol. 2, 378 pp.
- Nordenskiöld, A. E. 1885: Den Andra Dicksonska Expeditionen til Grönland dess inre isöken och dess ostkust. Stockholm: F. & A. Beijers Förlag, 546 pp.
- Rich, E. G. 1934: Hans the Eskimo. His story of Arctic adventure with Kane, Hayes, and Hall. Boston and New York: Houghton Mifflin Company, The Riverside Press Cambridge, 288 pp.
- Rink, H. 1877: Om Grønlanderen Hans Hendriks Deltagelse i Nordpolekspeditionerne 1853-1876, under Kane, Hayes, Hall og Nares. Geografisk Tidsskrift 1, 185-192.
- Rink, H. 1878: Grønlanderen og Polarfareren Hans Hendriks Erindringer. I »Fra alle Lande«, Et maanedsskrift udgivet af L. Zink, okt-hft del I: 269-288, nov-hft del II: 342-391. København.
- Ryder, C. 1890: Grønlanderen Hans Hendrik. Geografisk Tidsskrift 10, 140-143.

Noter:

1. Fire af disse ekspeditioner i årene mellem 1853 og 1876 var overvintringsekspeditioner der med skib og slæde gradvist udforskede Nares Strædet som rute mod Nordpolen; Hans' sidste »tur« i 1883 var kun en enkelt sommers sejlads mod nord til Thule distriktet, hvor ekspeditionen ville undersøge meteoritter ved Kap York.
2. Dette portræt er blevet reproduceret jævnlige, f. eks. i Tidsskriftet Grønland, 1956 (4), s. 147; 1968(8), s. 253 og 1985(2), s. 52 samt i Lidegaard (1985, s. 14).
3. Hayes skriver »It« i stedet for »She« om barnet, hvilket er klart negativt. Pronominet »Den« gengiver kun delvist Hayes' holdning, idet det er mere spøgefuldt end egentlig negativt. Lidegaard (1985, s. 59) anvender det neutrale »Hun«.

4. 'Sofie Elisabeth' og 'Marie Elisabeth' forekommer i den danske udgave af Hans' memoirer (Rink, 1878, s. 372 og 384); i de samme passager i den engelske version anføres navnene 'Sophie Elisabeth' og 'Sophia Elizabeth' (Hendrik, 1878, s. 66 og 68).
5. 'Julie' findes i Lidegaard (1985, s. 142) i en passage oversat fra kapt. Tysons dagbog. Men i originalteksten i Blake (1874, s. 263) anføres navnet som 'Succi'.
6. Dette afsnit findes ikke i den danske udgave af Hans' memoirer, idet »Den Del af Beskrivelsen, som handler om Opholdet i Nordamerika, er her afkortet en Del« (Rink, 1878, s. 355). Lidegaards oversættelse er derfor citeret. Men faktisk bruger Hans ordet 'Kavdlunak' (Hendrik, 1878, s. 74) som Rink i sin egenskab af oversætter forklarer i en kommentar som 'Europæer' (se Hendrik, 1878, s. 23; Rink, 1878, s. 276). Heraf kan man ikke konkludere, at præsten var 'dansker'.

Oplysninger fra The National Archives, Washington, bekræfter at graveringen af Hans og familie som vist i figur 4-er fra et fotografi taget i sommeren 1869 i Vestgrønland – altså under William Bradfords og Isaac Hayes' rejse. Originalfotografiet findes i The National Archives. Historien om det lidt kendte møde mellem Bradfords ekspedition og Hans Hendrik i Upernavik i 1869 vil blive emnet for en senere artikel.

Fig. 8. Konstrueret skitse af Meqo og Charles Polaris.
Fra Rich (1934).